

УДК 37.013-048.78

Роль педагогічної науки в модернізації сучасної освіти та українського суспільства

Іван Прокопенко,

доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України, ректор,

Юрій Бойчук,

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

Надважливими завданнями української держави є модернізація, удосконалення її розмаїтого простору, побудова нового, сучасного, високотехнологічного суспільства, виховання громадянина, здатного якісно, професійно та відповідально вирішувати всі завдання, відповідати викликам часу. Розвиток нових технологій, здатних забезпечити вихід країни на рівень розвинутих країн світу, є лише однією складовою модернізації. Інша, не менш важлива, соціокультурна модернізація, розширює горизонти суспільної перебудови, зокрема завдання соціального розвитку, торкається сфери людських взаємин, наголошує на завжди актуальних питаннях формування громадянського суспільства, здатного висувати і вирішувати складні проблеми соціального й духовного розвитку своїх громадян на основі загальноновизнаних норм людської моралі.

Соціокультурна модернізація — процес, до якого залучені практично всі соціальні інститути сучасної України. Одне з її завдань — зміцнення кадрового потенціалу країни, бережливе ставлення до людських ресурсів, неперервна освіта лю-

дини, її громадянське, професійне й духовне зростання. Очевидно, що у вирішенні цих завдань провідне місце належить системі освіти та педагогічній науці.

Якщо всі галузі народного господарства і культури продукують певні матеріальні або духовні цінності для людини, то система освіти відтворює безпосередньо Людину, сприяє всебічному розвитку її життєвих сил. Система освіти — найбільш усталений, масштабний і чітко організований соціальний інститут. Це система, яка здатна до координації та гармонізації всіх позитивних чинників і мінімізації негативних, що впливають на розвиток кожної особистості. Саме освіта може здійснювати цілеспрямоване соціальне управління розвитком суспільства.

В останні десятиліття українська освіта характеризується зниженням основних показників якості, недостатньою її ефективністю. Криза сучасної вітчизняної системи освіти за своєю структурою є досить складним явищем, яке містить різні аспекти (ціннісні, структурно-організаційні, змістовно-методологічні, внутрішньо-наукові). Вона помножується на кризу світової системи освіти, що також знаходиться

на етапі трансформації системи цінностей, які відповідають сучасному глобалізованому суспільству [3].

Криза освіти виникає тоді, коли відбувається неузгодженість між науково-технічним прогресом і суттєвим відставанням освітнього контенту.

Із огляду на це необхідне формування потужного наукового забезпечення вітчизняної системи освіти. Серед усіх об'єктів наукових досліджень система освіти має посідати чільне місце, але ця обставина ще недостатньо відрефлексована суспільною свідомістю. Наукове осмислення системи освіти дозволить забезпечити реалізацію її потенційних можливостей. Не зважаючи на те, що проблеми освіти вивчаються в аспектах багатьох наук, педагогіка як єдина спеціальна наука про освіту має провідне значення, оскільки саме вона інтегрує всю інформацію з метою системної організації освітніх процесів. У вирішальний період модернізації українського суспільства лише високий рівень розвитку педагогіки і пов'язаних з нею наук дозволяє прогнозувати розвиток і модель бажаного стану освіти, здійснювати планомірне управління нею.

Слід зазначити, що в умовах, коли система освіти переживає кризу, то і педагогіка, яка її відображає та спрямовує, теж перебуває в кризовому стані. У педагогіці як науці накопичилися серйозні суперечності і труднощі, які потребують вирішення. У зв'язку з цим метою статті є аналіз причин кризового стану педагогічної науки та шляхів їх подолання.

У сучасний період криза педагогіки виявляється в істотному зниженні її статусу як самостійної науки, фактичному скороченні часу на загальнопедагогічну підготовку студентів педагогічних спеціальностей, низькому рівні дисертаційних досліджень, а також у зменшенні важливості академічних інститутів у розвитку педагогічної теорії і практики.

Ця криза зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. До об'єктивних належить зміна політичного

й соціально-економічного устрою в Україні, а також її ролі і функцій у світовій спільноті. Очевидною є і та обставина, що в радянський період педагогіка як наука розвивалася в руслі комуністичної ідеології, називалася «радянська педагогіка» і фактично виконувала замовлення правлячої партії. Відповідно розвиток педагогіки фінансувався державою, гарантом був замовник, тобто Комуністична партія і радянська держава, які й визначали провідні цільові та ціннісні настанови. Щодо суб'єктивних чинників слід визнати, що і до сьогодні частина педагогічної еліти з принципів міркувань не бажає змінювати позиції, які формувалися впродовж десятиліть.

Наскільки є обґрунтованими оцінки кризового стану сучасної педагогіки?

На педагогіку, як і на інші гуманітарні науки негативно впливає командно-адміністративна система, що гальмує її розвиток. «Обкатані» формулювання, різноманітні типи декларації й усталені штампи педагогічного оптимізму часто не відповідають соціально-педагогічним реаліям. Внутрішнє неблагополуччя педагогічної науки і її криза, на думку вчених і практиків, стали відчутними давно. Суть цієї кризи — нездатність педагогіки здійснювати випереджувальну, прогностичну функцію і пропонувати практиці вирішення назрілих в освіті проблем. Виникла суперечність між потребою суспільства у творчій самодіяльній особистості й освітньою практикою, яка не може задовольнити дану потребу. Стало складно підтримувати й розвивати інтерес людини до самоосвіти й саморозвитку, зупинити тенденцію відсторонення молоді від повсякденних проблем до ілюзорного світу, який створюють алкоголь, наркотики, комп'ютерні ігри тощо.

Нині настав час зрозуміти, чого не вистачає педагогічній науці, щоб перетворити освіту на засіб розвитку духовно-культурного та інтелектуального потенціалу нації, що необхідно змінити, щоб створити умови для самовизначення людини в системі соціальних і професійних цінностей.

Перш за все слід наголосити на тому, що наука не може обійтися без логічно доведених і експериментально перевірених системних знань про об'єктивні закономірності явищ, які нею вивчаються. Відсутність таких знань не дозволяє науково пояснити явища і процеси, передбачати та впливати на їх перебіг. Педагогіка, як це не парадоксально, тривалий час обходилася без головного — теоретично вивірених і обґрунтованих педагогічних закономірностей. Проблема законів та закономірностей в педагогіці розроблена недостатньо і перебуває на стадії дискусій та побажань. Тому закономірності освіти заміщуються загальними положеннями, практичне використання яких утруднене або частковими судженнями, які мають вузьке значення і не можуть бути придатними до нових педагогічних ситуацій, або відвертими загальновідомими істинами.

Відсутність знань про стійкі зв'язки між цілями, змістом, умовами й результатами педагогічних дій призводить до того, що не лише підручники і навчальні посібники, але й наукові праці з педагогіки переповнені інформацією про те, що треба робити, замість того, щоб визначити як це робити.

Для педагогіки радянського періоду була характерною ідеологізація її методологічних основ. Теоретичні докази, перевірка гіпотетичних положень були наслідком ідеологічних настанов марксистської теорії, а не результатом дії вивірених соціально-педагогічних і власне педагогічних закономірностей. Основним ідеологічним принципом у педагогіці був класовий підхід до виховання, мета якого — формування радянської людини. У зв'язку з цим зміст освіти стали визначати такі ідеологічні стереотипи, як агресивний атеїзм, безумовний примат суспільного і, перш за все, державного над індивідуальним тощо.

Ідеологізація зумовила ізоляцію вітчизняної освіти та педагогіки від розвитку світового педагогічного досвіду і загальнолюдської гуманітарної культури. Взаємостосунки з педагогікою розвинених країн мали характер ідеологічної бороть-

би. У більшості наукових праць із педагогіки зазвичай був відсутній позитивний аналіз західних досягнень у сфері освіти, спроба осмислити і порівняти педагогічні концепції й досвід. Це призвело до самоізоляції радянської педагогіки і декларування своїх пріоритетів у світовій педагогіці. Між тим зарубіжна педагогіка навпаки імпортувала педагогічні ідеї радянських дослідників і досвід організації освіти, коригувала власну освітню політику з урахуванням наших досягнень. Так, у Західній Німеччині була створена наукова лабораторія, яка вивчала педагогічну спадщину А. Макаренка. Макаренкознавчі студії існують в багатьох інших країнах світу.

Ідеологізація підвалин педагогіки зумовила девальвацію понять в педагогічному мисленні, у результаті чого набули поширення ідеологічні парадигми, які деформують суть педагогічних явищ і цілі педагогічної діяльності.

У вітчизняній педагогіці відомий факт знищення або замовчування вітчизняних досягнень. На досить тривалий час з наукових фондів були вилучені праці як відомих радянських учених (П. Блонський, Л. Виготський, М. Басов, С. Шацький, М. Рубінштейн та ін.), так і українських педагогів (Д. Антонович, Г. Васькович, Г. Ващенко, Д. Гаєцький, С. Сірополк та ін.). Як не дивно, не пропагувалася педагогічна спадщина Г. Сковороди. Їх ідеї стали адекватно трактуватися лише недавно. Закриття педологічних лабораторій, у свою чергу, призвело до відмови від діагностики і корекції особистісного розвитку, а в педагогіці на тривалий час утвердилися традиції авторитарної педагогіки. Кризові явища в педагогіці пов'язані не лише із замовчуванням або фальсифікацією подій минулого, але і з неправильною інтерпретацією сучасних педагогічних концепцій.

У педагогічній практиці має місце зневажливе ставлення до передового педагогічного досвіду. Наприклад, донецького педагога-новатора В. Шаталова критикували за розроблені способи організа-

ції навчальної діяльності (складання конспектів, пошук опорних сигналів тощо) як за тривіальні і відомі. Дійсно, в експериментах Л. Занкова, О. Смірнова вже було доведено, що складання конспектів з виявленням смислових, опорних пунктів зумовлює появу асоціативних образів, забезпечує логічне запам'ятовування й успішне відтворення навчального матеріалу. Але досвід В. Шаталова заслуговує на увагу хоча би тому, що в ньому актуалізовано і розвинено наукою закономірності, не затребувані педагогікою.

У процесі становлення педагогіки як самостійної галузі знань визначилися найбільш значущі напрями розвитку педагогічної теорії і практики. Аксиоматично — це виховання, навчання і розвиток людини. Немає сенсу полемізувати щодо ієрархічності цих понять та їх співвідношення з поняттям «освіта», оскільки вони нерозривно взаємопов'язані. Але слід зазначити, що практично всі видатні педагоги минулого, наприклад Я. А. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо та інші, визначали чільне місце в педагогіці не тільки навчання, але і формування особистісних якостей, тобто виховання. І лише в контексті загальної спрямованості становлення людини, формування її світогляду й особистісних якостей розглядали проблеми дидактичні. Певним підґрунтям для виховання і навчання був при цьому процес природного саморозвитку.

У нових умовах під загрозою кризи опинилося виховання як найбільш пріоритетна сфера педагогічної діяльності. Проблема в тому, що виховання перестало визначати як жити гідно. У цьому випадку воно стає неактуальним. У зв'язку з цим нині простежується зниження рівня розвитку пізнавальних і культурних цінностей. Це все значною мірою відповідає прагматико-технократичним цілям американської освіти, на модель якої ми орієнтуємося. При цьому не враховується наша етнонаціональна специфіка освітньої і ментальної традиції [3]. У молодіжному середовищі продовжується зростання злочинності, уживання алко-

голю і наркотиків, пропаганда моральної розбещеності, агресії, жорсткості та інших негативних явищ. Не зумовлює позитивних емоцій загальний рівень культури й духовного розвитку значної частини молодих українців. Пояснити це в аспекті зміни соціальної ситуації навряд чи можливо. На нашу думку, це пов'язано з відсутністю чіткої ідеології не тільки у сфері освіти, але й у сфері внутрішньої політики в цілому.

Якщо здійснити короткий екскурс в історію радянської педагогіки, то в ній фундаментально розроблена ієрархічна структура ідеалів і ціннісних орієнтирів для різних вікових періодів. У загальноосвітній школі ефективно функціонувала трьохступінчаста виховна система, яка чітко відповідала етапам навчання та враховувала вікові особливості школярів: «Жовтенята-Піонери-Комсомольці». Після її фактичної руйнації в 90-х роках минулого століття школа з величезними труднощами виконує єдину — дидактичну функцію. Вакуум, що виник у сфері виховання, заповнюється засобами масової інформації, або зацікавленими структурами і соціумом. Педагогічна наука в цій сфері перестала виконувати свою функцію.

В академічній педагогіці на критику заслуговує педагогічна прогностика. Замість того, щоб відповідати за постановку нових цілей і створення нових різноманітних форм практики, педагогічна прогностика нині намагається передбачити майбутнє в умовах збереження практично незмінного сьогодення та екстраполяції його тенденцій в майбутнє. Такий підхід посилює стагнацію педагогічної практики, об'єктивно перешкоджаючи її проектуванню, удосконаленню і кардинальній модернізації.

Адміністративне командування негативно відбилося на педагогічній науці і сприяло відведенню їй лише наглядової функції. Зміна соціальної ситуації розвитку науки й освітньої системи повинно полягати перш за все в тому, щоб наукові дослідження випереджали прийняття

будь-яких відповідальних рішень органів освіти. У випадку ігнорування цієї умови педагогічна наука має бути проти подібних рішень, якими б високими інстанціями вони не приймалися, добиватися експериментальної перевірки та наукової експертизи.

Педагогічна прогностика має формувати науково обґрунтовані уявлення про варіанти майбутнього розвитку освіти. На жаль, більшість проектних описів соціально-педагогічних систем здійснюються за принципом «чорного ящика», де поза увагою залишаються сутнісні механізми переходу таких систем з одного стану в інший. Соціуму пропонуються «бажані» тлумачення педагогічних явищ і процесів, відірвані від прямих та опосередкованих наукових детермінацій, історії розвитку. За дефіциту зрозумілих наукових тлумачень у суспільній свідомості утверджуються міфологічні уявлення про педагогічну реальність, що знижує потенціал соціально-педагогічного партнерства, збільшує соціальні й економічні ризики модернізації освіти.

Аргументована наукова дискусія і кваліфікована гуманітарна експертиза нововведень все частіше підмінюється активним громадським обговоренням. У результаті матеріалом для образів нової педагогічної дійсності стають узагальнені побутові уявлення про школу, освіту, учителів, зазвичай такі, що інтерпретують по-новому наявні класичні судження щодо природи освіти. Ідеологічна ангажованість авторів документів, стратегічно важливих для освіти, ігнорує відчуття реальності і відповідальність за соціально-педагогічні наслідки змін, ініціаторами яких вони є. На цьому фоні негативне наукове знання втрачає соціальну цінність, а критична оцінка результатів експериментально-дослідної діяльності сприймається як загроза.

Слід зазначити, що впродовж останніх десятиліть кількісні показники розвитку української педагогічної науки як ніколи були високими. Її проблемам було присвячено чимало науково-практичних

конференцій, семінарів, видано друкованої продукції: монографій, наукових журналів, газет, збірників наукових праць та захищено дисертацій.

Аналізуючи публікації й автореферати дисертацій, доходимо висновку, що більшість педагогічних досліджень націлені на вдосконалення різних елементів, деталей традиційної системи освіти, яка в основному вичерпала можливості підвищення своєї ефективності. Наявність простої заміни понять («ремейк»), багатьох запозичених модних термінів із зарубіжної літератури, надмірно ускладнений статистико-математичний апарат часто камуфлюють тривіальні теоретичні положення. На жаль, недостатня кількість дисертацій містять теорії, підкріплені новаторською практикою, і сприяють просуванню педагогічної науки [2].

Сучасний ритм життя і прагматичність ринку освітніх послуг не передбачають серйозних професійних роздумів. Незважаючи на ускладнення і глобалізацію процесів в освітньому просторі, відбувається стрімке спрощення наукових поглядів. Про редукцію фундаментальних основ педагогіки свідчить зменшення кількості методологічних досліджень, вимушений перехід на вирішення окремих вузьких завдань.

Цілісне бачення й усвідомлення сучасної освітньої ситуації неможливе без звернення до «неминулого минулого» (С. Гессен). Нехтування дослідниками педагогічним досвідом людства і своєї країни призводить до того, що на фоні значного культурно-історичного обсягу науково-педагогічної інформації дослідження деяких сучасних учених має легковажний, хиткий, а іноді наївний вигляд.

Теорії створюються людьми, і не слід забувати, що в сучасну епоху серйозних змін зазнає безпосередньо суб'єкт педагогічного пізнання. Відбувається зміна типу раціональності, яка передбачає перехід до нового (контекстуального, процесуального, концептуального, проектного) способу мислення й іншої організації дослідницьких процедур. При цьому в постнекласич-

ній педагогіці, з одного боку, виявляється ефект его-концептуалізму, присвоєння індивідуального права на перевідкриття, переформулювання відомим усім істин. Із іншого боку, пріоритетними стають мережеві процеси генерування педагогічного знання, які крім позитивних аспектів, можуть зумовлювати експропріацію чужих ідей і текстів, що часто призводить до їх спрощення і схиблення.

Роботи інноваційного спрямування, засновані на нових, аніж визнаних педагогічною спільнотою ідеях, або виявляються «недисертабельними», або залишаються на рівні незатребуваної паперової продукції.

Причини слабкої ефективності педагогічної науки пов'язані також із тим, що чимало корисних пропозицій, які містяться в наукових розробках учених-педагогів, потребують радикальних змін у сфері освіти в цілому та за її межами в системі соціально-економічних, політичних і правових відносин, а відповідно, за межами не тільки дисертаційних тем, але і предмету педагогіки.

Не сприяє поліпшенню справ у сфері освіти значний вплив соціального замовлення, яке надходить від господарів ринкової економіки та державних структур, зацікавлених не в радикальній зміні існуючих у суспільстві порядків, а в забезпеченні підготовки випускників середньої і вищої школи до стихійного та невизначеного ринку праці. Існують і інші причини недосконалості педагогічної науки: відсутність у вчених-педагогів достатніх для радикальних експериментів фінансових і матеріально-технічних ресурсів; скорочення можливостей творчого спілкування для більшості дослідників через відсутність коштів на відрядження, які необхідні для організації експериментальних майданчиків, участі в зарубіжних наукових стажуваннях тощо.

Грунтуючись на здобутках української педагогічної науки [1] та проведеному аналізу чинників кризового стану педагогічної науки, визначимо пріоритетні напрями її розвитку.

Як було зазначено вище, багато проблем, які гальмують розвиток педагогічної науки, пов'язані зі сферою її методологічних питань. Саме тому методологічний арсенал потребує кардинального переосмислення.

В умовах модернізації українського суспільства особливо актуальним є вирішення таких методологічних проблем: сутність виховання та навчання як суспільних явищ і педагогічного процесу; діалектика взаємозв'язку неперервного навчання й виховання з розвитком продуктивних сил і виробничих відносин; діалектика взаємозв'язку навчання та виховання і форм суспільної свідомості; діалектика становлення особистості як суб'єкта й об'єкта виховання; соціально-педагогічні суперечності як джерело розвитку дитини та педагогічного процесу; діалектика взаємозв'язку національного, класового і загальнолюдського в громадянському вихованні; соціальні, філософські та психолого-педагогічні основи формування змісту освіти; діалектика соціального і біологічного, спрямованого і спонтанного у формуванні особистості; діалектика загального, особливого й індивідуального у формуванні особистості; діалектика та логіка педагогічного мислення.

Потребують методологічного осмислення і такі нагальні питання, як співвідношення та взаємодія особистих і суспільних інтересів; відмова від всебічного розвитку особистості як віддаленого ідеалу на користь різнобічного розвитку; повернення до педології; долучення моральних істин релігії в духовні пріоритети педагогіки.

Потребує практичної розробки історія радянської школи та педагогіки, особливо 30–80-х років. Відсутність історичних, науково обґрунтованих досліджень цього періоду спричиняє шаблонні стереотипи історичних оцінок, ідеологічно або кон'юнктурно заангажовані тлумачення. Завданням сучасної історії педагогіки є посилення критичного наукового інтересу не лише до далекого і замовчуваного

минулого радянської педагогіки, але і до концепцій, діяльності офіційно визнаних учених-педагогів того періоду. Замість «вішання ярликів» на видатних діячів минулого, сучасним дослідникам необхідно формулювати власні незалежні й обґрунтовані судження про їхні праці. Це дозволяє об'єктивно оцінити стан сучасної педагогічної науки, її досягнення і невдачі, відродити несправедливо забуті і замовчані імена вчених-педагогів та їхні добробки, виявити справжні причини і форми застою в педагогіці, грамотно та неупереджено підійти до вибору найкращого з безцінного досвіду й історії нашої країни під час створення нових педагогічних концепцій, практичних інновацій у навчанні і вихованні.

Щодо подолання кризи у виховній практиці, є абсурдним і непотрібним повернення в минуле. Слід зазначити, що теорія та практика виховання в масштабах має ґрунтуватися на конкретній ідеології. Педагогічній науці необхідно визначитися з базовими цінностями, оскільки без них неможливо структурувати чітку ієрархію цілей виховання і закласти основи світоглядної позиції. І справа не лише в тому, що українські педагоги та вчителі-практики звикли виконувати вказівки «зверху», але і в тому, що у значної частини українських громадян немає адекватного розуміння того, в якій державі ми живемо і яке майбутнє нас чекає. Щоб сформувати нове громадянське суспільство, не втрачаючи при цьому традиційних для України пріоритетів і цінностей, необхідно визначитися, яким має бути конкретний громадянин нового суспільства, які пріоритетні особистісні якості він повинен мати, на які цінності орієнтуватиметься? Це є провідним завданням педагогічної науки [4].

У сучасних суто освітніх технологіях йдеться про виховання й комбінацію виховання та навчання, оскільки єдність цих процесів не технологізується. Дана єдність підпорядкована не винайденим законам технології, а об'єктивним законам діалектики [4, с. 182]. Навчати виховую-

чи й виховувати навчаючи — лише такою має бути стратегія педагогічної діяльності.

Педагогічній науці необхідні теоретично вивірені, всебічно обґрунтовані і реально діючі закони. Корінна структуризація науки передбачає відкриття об'єктивних стійких зв'язків між цілями, можливостями, змістом, умовами, засобами і результатами педагогічної дії. Не знаючи власних закономірностей, педагогіка не в змозі виявити їх на практиці, вивчення й узагальнення якої нині замінює собою пошук реальних причин її успішності чи неуспішності.

Щодо розробки методів педагогічної науки слід наголосити на необхідності істотного вдосконалення ймовірностатистичних і конкретно-діагностичних методів. Необхідно знайти способи, що дозволяють в безпосередньо педагогічне знання (поняття, теорії, норми тощо) закласти можливості, умови його ефективного застосування на практиці. Ці можливості й умови повинні передбачатися ще при плануванні наукових досліджень, враховуватися під час формувального експерименту і, звичайно, бути в нормативному знанні.

Для досягнення означеної мети будь-яке педагогічне дослідження має бути багатофакторним, тобто таким, що дозволяє з'ясувати взаємозв'язок різних параметрів і умов саморозвитку досліджуваних процесів. Лише за виконання вищезазначеного можна рекомендувати освітній практиці достовірні способи їх застосування. Педагогічна наука має знайти закономірності реалізації на практиці (завжди індивідуальній, ситуативній) своїх типологічних (статистичних) норм. Саме тому, Національну академію педагогічних наук України потрібно не ліквідувати, як це планується, а розвивати.

Педагогіка має стати практико-орієнтованою наукою. Від цього залежать не тільки корінні зрушення в освітній практиці суспільства, але й істотна інтенсифікація розвитку педагогічних ідей і знань.

Перед педагогічною наукою постає завдання щодо розробки ефективних техно-

логій — способів практичного застосування віднайдених наукою закономірностей і водночас відкриття нових закономірностей. При цьому технологія відрізняється від методик набагато більшими можливостями для творчості, вияву особистої педагогічної майстерності при застосуванні цих закономірностей.

Найважливішою умовою кардинальної перебудови педагогічної науки є залучення її до комплексного людинознавства. Це передбачає розгортання міждисциплінарних досліджень на перетині наук — філософії, культурології, психології, соціології, медицини тощо.

Це стосується і розробки нового змісту освіти за умови збереження його системності й цілісності. Вузькодидактичний підхід не є ефективним. Необхідна інтеграція цієї проблеми з модернізацією всієї освітньої практики (організації навчальних дисциплін, базового компонента, форм навчальної праці, структури освітнього процесу тощо).

Розробки з педагогічної прогностики мають ґрунтуватися на відомому кібернетичному постулаті: будь-яка система характеризується двома параметрами — функціонування і водночас розвиток. Виникає необхідність двохаспектного управління нею: управління функціонуванням та управління її розвитком. Отже, управління процесами в системі освіти без наукового прогнозування неможливе.

Розвиток педагогічної науки в нинішніх умовах має бути націлений на подолання негативістського підходу до неї, її односторонньої інтерпретації і примітивізації. В Україні сформовані й існують потужні наукові школи з різних напрямів педагогіки, є свої засоби науково-педагогічної комунікації, науково-педагогічні установи, а головне — свої науковці, які створюють педагогічні знання, що збагачують не тільки вітчизняну, а й світову педагогіку. Сьогодні рейтинг українських учених-педагогів досить знизився через американські рейтинги (Scopus, WoS) і продовжує катастрофічно знижуватися. Ніякі рейтинги не вирішать про-

блеми якості наукових досліджень. Оприлюднення наукових результатів лише у цих двох виключно англійських базах даних гальмує розвиток нашої науки, демотивує науковців та породжує психологічний дискомфорт у сфері кар'єрного зростання. Якщо це націлено на знищення науки, то це один з дієвих механізмів для цього. Але без розвитку наукових шкіл і тривалої роботи з кадрами неможливе існування фундаментальної науки й освіти чекатиме повний крах. В Україні мають бути свої рейтинги для науковців, наприклад — Український індекс наукового цитування, індекс Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, індекс Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, тобто своя, *національна, наукометрична база*. Така база вкрай необхідна для інтелектуального розвитку держави та підтримки гуманітарних наук, зокрема педагогіки, які мають національно залежний, етнокультурний характер.

В Україні необхідно забезпечити максимальну реалізацію наявного науково-педагогічного потенціалу; удосконалити систему підготовки й атестації науково-педагогічних кадрів; підвищити вимоги до наукових праць у галузі педагогіки, дослідницької культури науковців. Повинна працювати система фінансування науково-педагогічних досліджень і механізми управління педагогічною наукою з урахуванням світового досвіду організації науки.

Утримання статусу педагогіки як сучасної науки пов'язане з використанням багаторівневої рефлексії, зокрема добросовісної самооцінки наукових позицій. «Кінець визначеності» наукового розуміння світу (І. Пригожин) вимагає відчуття внутрішньої причетності до глобальних змін в освіті, які відбуваються сьогодні, індивідуальної відповідальності за професійну відповідність своїх наукових діянь вимогам часу.

Отже, аналізуючи викладений матеріал, окреслимо найважливіші завдання, що висувуються до сучасної педагогічної

науки: осмислення соціокультурних особливостей освіти та педагогічних архетипів з метою розробки умов модернізації освіти на новому цивілізаційному рубежі; дослідження на раціональній основі природи й механізмів нових явищ в освітній сфері; нормування перебігу педагогічних процесів і дій, адекватних сучасним реаліям; прогнозування інноваційних стратегій педагогічної діяльності з урахуванням можливих сценаріїв розвитку соціально-освітніх систем у майбутньому; уточнення цілей та завдань освіти, спрямованих на формування конкурентоздатної особистості в глобалізованому світі; удосконалення технологій науково-педагогічної комунікації.

Педагогічна наука має значний потенціал для свого розвитку і може стати особливою соціокультурною сферою, у середині якої можуть бути проаналізовані можливості розвитку всіх сфер суспільної діяльності. Педагогічна наука тут трактується як творіння майбутнього, тобто проектування всіх інших наук і практик, які будуть затребувані в третьому тисячолітті.

Література

1. *Адаменко О., Курило В.* Особливості і тенденції розвитку педагогічної науки в Україні у другій половині XX століття // Рідна шк. 2012. № 4/5. С. 39–43.
2. *Бережнова Е.В.* Проблемы производства, систематизации, трансляции новых педагогических знаний // Вестник Моск. ун-та. Сер. 20. Педагогическое образование. № 2. С. 35–42.
3. *Кулакова О.М.* Криза сучасної освітньої системи: соціально-філософський аспект // Вісник Харк. нац. пед. ун-ту імені Г.С. Сковороди. Філософія. 2013. Вип. 40. С. 214–231.
4. *Усатенко Т.П.* Українознавчі проблеми педагогічної думки в XIX–XX столітті : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. К., 2007. 40 с.
5. *Чуринов Н.М.* Совершенство и свобода: Философские очерки. Красноярск : САА, 2001. 431 с.

01.08.2019